

مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی
سال چهارم — شماره ۳۵ — خرداد ۱۴۰۱

الزامات وزمینه‌های دادرسی مدنی الکترونیک در حقوق ایران وآمریکا

قسمت آخر

| رسول مقصودیور
استادیار گروه حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، ایران (نویسنده مسئول)
| سامان منقی شهری
کارشناس ارشد حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد، ایران

امروزه فناوری پیشرفته رمزنگاری و سامانه پست الکترونیک امن (مطمئن) این امکان را فراهم می‌سازد که از آرای داور ی و سایر مدارک به نحوی که صحت و انتساب آن به مقام صادرکننده اصل سازمورد تردید قرار نگیرد مبادله و پایگانی شوند. بند «ب» ماده ۳ ق.ت.ا «اصل ساز» از رجنین تعریف می‌کند: «منشأ اصلی «داده پیام» است که «داده پیام» به وسیله او یا از طرف او تولید یا از سال می‌شود اما شامل شخصی که در خصوص داده پیام» مشخص دخیل و مرتبط با دعوا به صورت الکترونیک انجام می‌گیرد و تنها «در صورت عدم دسترسی به نشانی الکترونیک و شماره تلفن همراه، ابلاغ و احضار به صورت فیزیکی انجام خواهد شد». به موجب بند «ج» ماده(۱) «آیین نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای یا مختاراتی، «سامانه ابلاغ، سامانه‌ای الکترونیک است که بر بستر شبکه قابل دسترسی و استفاده برای طرفین دعوا یا نماینده قانونی آنان، دفاتر خدمات قضایی، کارشناسان، ضابطان قضایی و سایر اشخاص مرتبط جهت ابلاغ اوراق قضایی و نشر آگهی به صورت الکترونیک است».

۲-۷- اعتراض الکترونیکي به رأی

در حقوق ایرکا اعتراض به رأی می‌تواند به صورت الکترونیک انجام گیرد. در مورد دادرسی‌های تمام الکترونیک، مانند رسیدگی به دعوای راجع به نام دامنه، اگر قانون شکایت از رأی ا قبول کرده باشد، اعمال این حق باید به صورت الکترونیک انجام گیرد. در دادرسی سنتنی می‌توان برخی از مراحل شکایت، مانند ثبت دادخواست (تجدید نظر فرجام، اعتراض شخص ثالث) و ابلاغ به اصحاب شکایت و پایگاری را به صورت الکترونیک در آورد. بااین روش، در مصرف کاغذ و نیز هزینه و وقت، صرفه‌جویی شایان توجهی صورت می‌گیرد. شکایت الکترونیک از رأی تابع همان محدودیت‌ها و ضوابطی است که در ق.ا.د.م. و قوانین و مقررات مرتبط معین شده است. از جمله اینکه شاکی باید مهلت شکایت را رعایت کند؛ دادگاه حتماً باید «تبادل لوابح» و اصل تناظر را در رابطه طرفین اعمال کند (ماه ۳۴۶ ق.ا.د.م.) و اصحاب دعوا باید نشانی معتبر الکترونیک را برای خود - و حسب مورد، مخاطب - جهت انجام صحیح ابلاغ معرفی کنند. نکته مهم آن است که چشون در مقاطع و مراحل همچون تجدیدنظر و فرجام، تشکیل جلسه دادرسی الزامی نیست؛ بخش بیشتری از این رسیدگی‌ها می‌توانند به صورت الکترونیک در آید حتی با پیش‌بینی تمهیدات لازم، می‌توان رأی صادره را به صورت الکترونیک به طرفین ابلاغ کرد یا در صورت راجع امر به کارشناس، ابلاغ رونوشت اوراق و مدارک و قرار کارشناسی به وی به صورت کاملاً الکترونیک انجام گیرد. بدین‌اسط که در چنین اقداماتی از جمله نیازمند فراهم بودن زمینه‌ها و زیرساخت‌های ضروری برای آن است.

۲- الکترونیکي شدن دادرسی مدنی در شفاف‌سازی مدیریت قضایی و سرعت روند رسیدگی‌های قضایی ایران و آمریکا
در واقع دادرسی الکترونیک همان دادرسی سنتنی‌ای است که با هدف سرعت بخشی به دادرسی‌ها، به وسیله ابزارهای الکترونیک و نوین اجرا می‌گردد. می‌توان گفت که دادرسی الکترونیک فرآیندی نوین است که می‌تواند بسیاری از مشکلات روند دادرسی در نظام حقوقی را برطرف سازد و به برقراری عدالت و پاسخگویی قانونی در کوتاه‌ترین زمان کمک کند. با وجود تأثیرات مثبت دادرسی الکترونیک هنوز در اجرای کامل و کارآمد خود در ایران با چالهای مواجه است. این خلاها بیشتر مربوط به ضعف زیرساخت‌های مورد نیاز می‌باشند؛ از قبیل نبود امکانات تکنولوژیک کامل و به‌روز پایین بودن سرعت اینترنت عدم آشنایی کافی به این نوع از دادرسی به نظر می‌رسد که با تنظیم و تخصیص بودجه‌بندی دقیق و صحیح جهت فراهم نمودن امکانات لازم باید رن سرعت اینترنت بالا بردن آگاهی عمومی از طریق برنامه‌های اجتماعی، بتوان این کاستی‌ها را جبران نمود. تحقیقات نشان میدهد که علاوه بر لزوم بازنگری اساسی در وضع دولت الکترونیک و رفع جدی و مؤثر موانع و محدودیت‌های آن تحقق اهداف مربوط به خدمات الکترونیک قضایی و اهداف اساسی قوه‌قضاییه به‌ترتیب مقرر در قانون اساسی، شناسایی و رفع راکر سایه‌ها و مشکلات موجود قوه‌قضاییه و دادگستری و بهبود مدیریت قضایی کشور نیز خواهد بود. اقدامات قضایی با استفاده از فناوری ارتباطات و اطلاعات در جهت بهبود مدیریت پرونده قضایی است. ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و استفاده از ابزارهای جدید در تولید انتقال و ذخیره اطلاعات موجب ایجاد نوع جدید دایل با ماهیتی متفاوت به نام دایل الکترونیک شده است. صرف نظر از ابلاغ و اختطار که در مورد ارجائیه نیز می‌تواند به صورت الکترونیک انجام گیرد

اجرای برخی از آنها ممکن است در فضای مجازی منصور باشد و به همین دلیل، فرآیند اجرا در چنین مواردی نیز لازم‌ج، کاملاً الکترونیک است... برای مثال هرگاه شخصی در طراحی سایت اینترنتی برای خودترکیب رنگ طرح و شاکله کلی یک کارنامی دیگر را کاملاً کلی و شبیه‌سازی کرده باشد یا اینکه با اطلاعات دریافتی از (هو ایز) مجرز شود که سایت طراحی شده، صوری است و صرفاً برای قریب اشخاص طراحی شده است دادگاه می‌تواند حکم به بستن سایت یا طراحی مجدد آن به نحوی که شبیه‌سازی از سایت دیگری نباشد، حکم کند. برای مثال، برای قریب کارشناسان رسمی دادگستری در ارزیابی ماشین الات خارجی تولید پارچه، ممکن است خواهانی که ماشین الات وی دچار حریق شده و درصد دریافت خسارت از بیمه است، بوسایت صوری (برای فروش ماشین الات) طراحی کرده و قیمت ماشین الات را در سایت مذکور بیش از قیمت واقعی اعلام کرده و در مقام راهنمایی، نشانی این سایت را به کارشناس دادگستری ارائه کند. همین بحث در مورد آرای که درخصوص نام دامنه صادر می‌شود نیز صادق است. به‌طور کلی، حقوق اشخاص نسبت به پوشش تجاری، علائم تجاری و نسام دامنه در فضای مجازی مورد حمایت قانون است و اگر مورد تعرض قرار گیرد، می‌توان حکم را علیه متعرض (محکوم علیه) به صورت کاملاً الکترونیک اجرا کرد. پوشش تجاری را می‌توان به کلیه ویژگی‌های متمایزکننده یک محصول تعریف کرد که ظاهر آن را تشکیل می‌دهد و شامل شکل، قالب، بسته‌بندی و حتی نحوه طراحی یک ساختمان می‌شود. به‌گونه‌ای که آن محصول را در نظر مصرف‌کنندگان از محصولات دیگر متمایز سازد. در کشورهای صنعتی، پوشش تجاری مشمول حمایت‌هایی است که برای مالکیت فکری مقرر شده است. به عبارت دیگر پوشش تجاری از اقسام مالکیت فکری است.

۴- شهادت الکترونیکي در مدیریت قضایی و سرعت در روند رسیدگی‌های مدنی ایران و آمریکا

شهادت اخبار حقی است به ضرر و سود دیگری. با مطالب پیشین مشخص شد که مفهوم دلیل الکترونیک به شهادت نیز قابل صدق است. اما اشکال ارائه شهادت الکترونیک و اعتبار یا عدم اعتبار این نوع شهادت نیاز به بررسی دارد. مرسوم است که شهادت در دادگاه و توسط گواهیانی که از سوی طرفین فرآخوانده می‌شوند و نزد دادرس سوگند می‌خورند، ارائه گردد. این عمل سبب می‌گردد که طرف دیگر دعوا فرصت شنیدن اظهارات گواه و جرح آن را داشته باشد و از طرف دیگر دادرس نیز فرصت دیدن گواه و شنیدن اظهارات او و توجه به رفتار و احوال او را داشته باشد هر یک از این‌ها می‌تواند بر اعتبار شهادت تأثیر بگذارد. البته در حقوق سنتنی شهادت خارج از دادگاه نیز می‌تواند مصداق باید (مساده ۲۲۱ قانون آیین دادرسی مدنی) و بنیاد فرآیند استماع شهادت را از ارکان آن به شمار آورد به عبارت دیگر بایستی اینگونه گفت که فرآیند و روش استماع شهادت بر بقیعت دارد و نه موضوعیت و فرقی ندارد که این شهادت با حضور فیزیکی باشد یا مجازی. اما لازم است که اشکال ارائه شهادت مجازی و شرایط اعتبار آن مورد بحث واقع شود. بعد از بررسی روشی ارائه ارائه شهادت الکترونیک بحث مهم اینست که اعتبار چنین شهادتی تا چه اندازه ایست؟ در خصوص نوار ویدئویی از آیین دادرسی مدنی برمی‌آید که حضور شاهد برای استماع شهادت وی در دادگاه ضرورت دارد مواد ۲۲۲، ۲۲۵، ۲۳۶ ق.ج. و... صریحاً حضور گواه را در دادگاه پیش‌بینی می‌کند، بنابراین باید پذیرفت که اعتبار گواهی علی‌القاعده مستلزم حضور گواه در دادگاه است و در صورت مغذور بودن گواه از حضور در دادگاه و همچنین در مواردی که دادگاه مناسب بداند می‌تواند گواهی گواه را در منزل یا محل کار یا در محل دعوا توسط یکی از قضات دادگاه استماع کند. بنابراین این توجه به دقت قانون گذار به مسئله حضور گواه در دادگاه، اگر شهادت به صورت کتبی باشد (ماده ۲۸۵) با درون وسایل انتقال دهنده اطلاعات الکترونیک باشد به نظر می‌رسد نتوان اعتبار اخباری را که این گونه بیان می‌شود شهادت دانست، بلکه حداکثر آنچه اتفاق می‌افتد می‌توان اماره به شمار آورد. (معسنت و رضایی، ۱۳۹۷، ص ۱۷۲) در ایالات متحده آمریکا با تصویب قانون اصلاح دادخواهی در زندان در سال ۱۹۹۵ گسترش و یکارگیری فناوری را تجربه کرده‌اند که دادگاه‌ها را ملزم می‌کند که از جابجایی زندانیان بین زندان‌ها و دادگاه‌ها معافیت کنند مگر اینکه برای محاکمه لازم باشد. ماده ۱۰ آیین‌نامه فدرال دادرسی مدنی در تاریخ یکم دسامبر ۲۰۰۲، اجازه ارائه شهادت از طریق ویدئوکنفرانس را می‌دهد. با این وجود، رضایت متهم یک ضابطه و معیار برای پذیرش آن است. همچنین دادگاه‌های فدرال حتی استفاده از فیلم در موارد پیچیده را تشویق می‌کنند و مشخصات مربوط به استفاده از تجهیزات ویدئویی سازگار،

مقاله

دوشنبه ۸ اردیبهشت ۱۴۰۴ ■ ۲۹ شوال ۱۴۴۶ ■ سال بیستم ■ شماره ۴۳۳۴

نصب و پاسخ دادن به سؤالات را با یک متخصص AV ارائه می‌دهند. اصل تناظر در حقوق نیز یک اصل واجب است و بایستی فرصت جرح و تناظر برای مشهود علیه و طرف مقابل وجود داشته باشد. در سال ۲۰۰۲ کنفرانس قضایی ایالات متحده تغییر پیشنهادی به قانون ۲۶ آیین‌نامه فدرال دادرسی مدنی داد که امکان استفاده از شهادت از راه دور در محاکمات فدرال را فراهم می‌کند به دیوان عالی کشور ارائه کرد ولی در این مورد با وضعیت موصوف، دادگاه حاضر نشد تغییر پیشنهادی مربوط به شهادت از راه دور را تصویب کند. فناوری ویدئو از طریق کنفرانس (VTC) به‌شاهد این امکان را می‌دهد که از هر جای دنیا شهادت دهد. ضمانت داشتن همه متهمان جنبایی در حق مقابله با شاهدهان علیه آن‌ها یک عنصر اساسی در دادرسی است. این ضمانت همان‌طور که در بند مقابله با اصلاحات ششم در قانون اساسی ایالات متحده آمده است. قید انحصار حق متهمان در مواجه با شهود علیه آن‌ها به تنهایی نیست دیوان عالی فدرال ایالات متحده از مدت‌ها پیش بر این عوامل به عنوان عنصر حیاتی رویارویی تأکید کرده است. بااین وجود دادگاه‌ها اذعان کرده که شهادت VTC ممکن است بند مقابله با تناظر را کاملاً برآورده نکند دادگاه‌های ایالتی و فدرال در هر دو محاکمه جنبایی و مدنی در پذیرش این فناوری جدید اختلاف‌نظر دارند. بااین حال بدون قانونی که به‌طور خاص شهادت VTC را مجاز یا نافی کند در تصمیمات فدرال اختلاف‌نظر وجود دارد. در ایالات متحده قوانین متضادی در پذیرش شهادت الکترونیک در دادگاه وجود دارد که موقفاً و مخالفان زیادی را دارد. دادگاه‌هایی که از استفاده از شهادت VTC حمایت می‌کنند غالباً بر شباهت شهادت VTC و شهادت‌نامه کتبی تمرکز می‌کنند. سایر تصمیمات متمرکز بر قابلیت اطمینان، سواسفاده از رسانه کاهش رسمیت در محاکمه مهم و تفاوت روانی معنادار بین صفحه تلویزیون و یک انسان زنده است. در پرونده رک‌افورد در مقابل واشگنتن سسر انجام پس از ارزیابی قوانین متضاد در مورد استفاده از شهادت VTC در محاکمات فدرال این نظر یک قاعده را پیشنهاد میکند که به شهادت VTC اجازه می‌دهد فقط بر اساس یک مورد خاص که لازم است یک سیاست عمومی مهم باشد یا با رضایت متهم جواز استفاده از VTC در محاکمات مدنی باشد و در غیر این صورت قوانین ایالات متحده چنین جوازی را صادر نمی‌کنند. در حقوق ایران گویا با توجه به سبقه این قبحی موضوع حضور شاهد و اصحاب و جایگزینی شهادت بر شهادت در موارد تعذر و تعسر این بند نظریات شود که رویکرد مفتن و پذیرش محدود شهادت الکترونیک از طریق ویدئو کنفرانس و یا نوار ویدئویی ضبط شده باشد که در لایالی نگار شهای پژوهشی به چشم می‌خورد.

۵- وجود تمایل زیادی به وجود تمایل زیادی که در کشورمان برای الکترونیکي کردن دادرسی وجود دارد، چالش‌های عمده‌ای بر سر راه این نوع از دادرسی وجود دارد

یاد حادقل انتظار می‌رود که وجود داشته باشد. باید توجه داشت که قواعد ماهوی متفاوتی بر دادرسی الکترونیکي حاکم نیست؛ در عین حال اگر قرار باشد از ارتباطات الکترونیکي برای برگزاری جلسه رسیدگی، استماع شهادت شهود، تبادل لوابح ابلاغ و... استفاده شود واضح است که تشریفات (آیین دادرسی) تا حدود زیادی متفاوت خواهد بود

اجباری با اختیاری بودن دادرسی مدنی الکترونیکي بدین معناست که آیا اصحاب دعوا می‌توانند الکترونیکي بدین معناست که با انتخاب خود را انتخاب کنند یا اینکه دادگاه می‌تواند تعیین می‌کند که روال دادرسی اختلافاً آن‌ها الکترونیکي یا سنتنی باشد؟

در ایالات متحده، سابقاً اعتقاد بر حق انتخاب اصحاب دعوا میان دادرسی الکترونیکي یا سنتنی بود (مهرافشان، ۱۳۹۰، ۱۲۳-۱۲۴) امروزه با گسترش فناوری اطلاعات، این ایده تقویت می‌شود که اصحاب دعوا تابع سازوکاری خواهند بود که در دادرسی دولتی، توسط قانون تعیین شده و به طرفین و نظام دادرسی تحمیل می‌شود. به عبارت دیگر، هر چند اصحاب دعوا در دادرسی‌های غیر دولتی در انتخاب نوع دادرسی حق انتخاب دارند، اما در رسیدگی‌های دولتی برای اینکه پوشش تجاری مورد حمایت باشد باید عملیاتی شده و دارای ویژگی متمایزکننده باشد. «عملیاتی» یعنی اینکه پیکرنده ناشی از ترکیب رنگ، طرح، شکل‌ها و اجسام باید به نحوی باشد که مدادلی برای کلیت آن در خارج وجود نداشته باشد. طوری که مشتری نتواند آن پیکرندهی را فقط در کالاها خدمات با فعالیت تجاری دارند پوشش تجاری تجسم کنند. در وصف «متمايز بودن»، پوشش تجاری به علامت تجاری شباهت دارد. به این معنا که مشتريان باید پوشش تجاری خاص را عامل متمایزکننده یک محصول یا فعالیت از سایر موارد هم‌جنس با هم صنف بدانند. امروزه، حمایت از آرایش (صفحه‌آرا) تارنماهای اینترنتی، در قالب پوشش تجاری مورد پذیرش قرار گرفته است. در حقوق ایران، سکوت ق.ا.د.ک (قانون آیین دادرسی جرایم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکي) را باید بر این مبنا تفسیر کرد که هدف و غایت قانون مذکور، توسعه دادرسی مدنی الکترونیکي در حدی نیست که تمام یا بخش عمده‌ای از فرآیند به صورت الکترونیکي انجام گیرد، چرا که در واقع نیز دادگستری از امکاناتی مجهز نیست که زمینه دادرسی تمام الکترونیکي را فراهم سازد. در عین حال، باید توجه داشت که با توجه به لحن و نحوه بیان مواد قانونی راجع به دادرسی الکترونیکي، دستورالعمل‌ها و مصوبات مرتبط در این خصوص نیز، امره است، بدین معنا که برای مثال، وقتی به دادگاه‌ها ابلاغ می‌شود که از پذیرش دستی (فیزیکی) دادخواست خودداری کرده و شهروندان را به طرح دعوا از طریق دفاتر خدمات قضایی ارشاد کنند، دفاتر شعب دادگاه‌ها عملاً چنین دستورهایی را اجرا می‌کنند و مردم نیز چاره‌ای جز تبعیت از این امر ندارند. به لحاظ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، برای تحقق دادرسی مدنی الکترونیکي لازم است دادگستری به امکانات و ملزومات مورد نیاز تجهیز شود. مراحل عملیاتی تحقق و اجرای دادرسی مدنی الکترونیکي را می‌توان در پنج مرحله مختلف خلاصه کرد. در حقوق آمریکاکر مراحل پیشرفته دادرسی الکترونیکي ساختار فیزیکی دادگاه‌ها طوری طراحی شده است که امکان نصب امکانات الکترونیک فراهم است و دادگاه طوری طراحی شده است که دستنگاه‌های الکترونیک به خوبی بتوانند مورد استفاده قرار گیرد به خصوص از جهت وسعت یا کوچکی اتاق دادگاه به نحوی که مانیتورها بتوانند حاضران در دادرسی را پوشش دهند. علاوه بر در نظر گرفتن فضای اتاق و دادگاه که از نظر معماری متناسب است و امکانات نیز طوری نصب گردیده که تمام زوایا را در نظر دارد. از دیگر ملزومات دادرسی الکترومیکي تلاش در جهت حفظ و نگهداری می‌باشد. البته چنانچه فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأسیسات به درستی به کار گرفته شده باشند از این جهت نگرانی خاصی وجود ندارد. نصب تجهیزات و امکانات ضروری باید با رعایت این امر انجام گیرد که همه اصحاب دعوا و دادرسی به‌طور برابر امکان بهره‌مندی از آن‌ها را داشته باشند. برای مثال، رایوه دوربین‌ها باید به نحوی باشد که تمام زوایای اتاق یا سالن جلسه دادرسی الکترونیکي را پوشش دهد. این امکانات باید در حد ضروری و به نحو عادلانه (مساوی) در تمامی شعب محاکم برای دادرسی مدنی الکترونیکي مستقر شده باشد. (زرکلام، ۱۳۹۱، ص ۱۲۲).

مدیریت عملکرد دقیق سامانه باید توسط متخصصان فناوری اطلاعات و با اطمینان از اینکه در فرآیند رسیدگی، اختلال یا قطعی ایجاد نخواهد شد، انجام گیرد. از جمله پیش‌شرط‌های موفقیت در این مرحله، داشتن زیرساخت‌های مطمئن و ایمن مانند اینترنت بر سرعت و شبکه نفوذناپذیر است. تنها دادرسان، بلکه مدیران دفاتر و کارکنان

شعبی که به دادرسی مدنی الکترونیکي اختصاص می‌یابد، باید آموزش‌های کافی را در این زمینه دیده باشند. این آموزش باید در حد امکان از دانشگاه‌ها و دانشکده‌های حقوق شروع شده و به مرور نهادینه شود (مهرافشان، ۱۳۹۰، ۹۰). از طرفی نیروی انسانی متخصص، سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای به‌روز و منطق با استانداردهای جهانی و توجه به نیازها و مقتضیات جدید دادرسی مدنی الکترونیک

